

ELINE TRENSON KLAAGT DE WANTOESTANDEN IN RUSTHUIZEN AAN

Dat er aan onze bejaardenzorg heel wat schort, is geweten. Maar wordt daar structureel iets aan gedaan? Eigenlijk niet. Een pijnlijke analyse van wat daar catastrofaal verkeerd loopt, maakt klinisch psycholoog Eline Trension in haar nieuwe boek 'Cyriel'. 'De bejaardenzorg wordt steeds meer een commerciële bedrijfstak waarbij enkel winstcijfers tellen', stelt zij. 'Dat gaat ten koste van de geestelijke en fysieke integriteit van onze bejaarden. Dat daar ten gronde niets aan wordt gedaan, is even onbegrijpelijk als wraakroepend, want tenslotte staat dit ons allemaal te wachten.'

© Cory & C'Qui? Photographie

'Men maakt van bejaarden zorg-objecten, van het personeel zorg-roboten'

Beschaving lees je af aan de manier waarop een samenleving met zijn zwaksten omgaat, werd ooit gesteld. Toegepast op de manier waarop onze samenleving omgaat met bejaarden, een van die zwakke bevolkingsgroepen, kunnen we niet anders dan grote vraagtekens plaatsen bij de graad van beschaving van onze maatschappij. De samenleving wordt kennelijk steeds meer gestuurd, gecontroleerd en bepaald door puur commerciële principes en belangen. Wat op korte termijn liefst zo veel mogelijk geld opbrengt, telt, al de rest is van secundaire orde en wordt maar al te dikwijls verwaarloosd. Dat geldt met name voor alle mogelijke vormen van zorg, maar ook voor onderwijs, justitie en cultuur. Bijna vier jaar geleden bracht het VRT-programma 'Pano' een reportage over de toestand in enkele van onze rusthuizen. Daarin waren schrijnende, zelfs mensonterende beelden te zien van bejaarden die aan hun lot werden overgelaten,

enkel de meest essentiële zorgen kregen, werden platgespoten en minderwaardige voeding kregen. Die reportage zorgde voor ophef, maar zoals zo dikwijls veranderde er aan de situatie, eens de storm was gaan liggen, bitter weinig, al helemaal niet structureel.

MENSONTEREND

De 'Pano'-uitzending revolteerde ook klinisch psycholoog en psycho-analytisch therapeut Eline Trension, die jaren werkte aan de Gentse universiteit, daar optrad als coördinator van de permanente vorming psycho-analytische therapie en nu met haar man haar schouders heeft gezet onder het opleidingscentrum 'Het Gedachtengoed' in Frankrijk. Ze debuteerde als auteur in 2018 met 'Vergeten Verdriet', een verhaal over het verlies van een kind, en nu is er haar tweedeling, 'Cyriel', een even knap geschreven als pakkend verhaal over een man die op zijn 92ste in een rusthuis terecht komt en daar tot zijn ontsteltenis

ontdekt hoe er met de bewoners wordt omgegaan. Die bijwijlen mensonterende ervaringen worden afgewisseld met episodes uit het leven van Cyriel, wat een authentiek literair patchwork oplevert. Het is de verdienste van Eline Trension dat haar boek zowel kan gelezen worden als een roman en als een aanklacht van wat er binnen de bejaardenzorg verkeerd loopt, niet altijd zonder gevoel voor humor. 'Ik wil niet belerend of doctrinair zijn', zegt de auteur. 'Wat ik vertel, heb ik grotendeels ontleend aan de realiteit en getuigenissen van zowel bejaarden als hun families. Het is een verhaal dat gebracht moest worden, omdat het rond die scheefgegroeide situatie al te dikwijls overdovent stil blijft. Die moeten we blijven aanklagen, tot het beleid het niet meer kan negeren en de maatregelen worden genomen die nodig zijn om onze bejaarde mensen op een waardige, volwasen en respectvolle manier te behandelen. Voor alle duidelijkheid

echter: hiermee wil ik niet alle rusthuizen en personeelsleden op één hoop gooien.'

Cyriel begrijpt al snel dat het rusthuis waar hij is terechtgekomen geen 'leefhuis' is, maar een parking van de dood. Dat is wel erg gruwelijk.

ELINE TRENSION: Het is jammer genoeg de realiteit in heel wat rusthuizen en het was ook het gevoel dat ik kreeg bij de Panorama-reportage. Vandaar dat de eerste titel van mijn boek 'De Laatste Halte' was, het rusthuis als parking of wachtruimte waar afvalobjecten worden gesorteerd en klaargemaakt voor de afvalcontainer, om het heel cru te stellen. Maar daar komt het op neer, want veel wijst erop dat men ervan uitgaat dat de mensen die er arriveren daar geen twintig, zelfs geen tien jaar zullen verblijven, maar al na uiterlijk enkele jaren sterven. Bejaarden worden er behandeld als anonieme wezens zonder nog enig levensperspectief, in een omgeving die hen niet erkent als een individu, maar waar ze worden behandeld als een nummer op een anonieme

gang. Het is dan ook geen wonder dat mensen er zienderogen achteruit gaan. Zelfs bejaarden die er in goede conditie arriveren, kwijnen binnen enkele maanden weg. In mijn boek staan er voorbeelden van bejaarden die nog kwiek zijn en interesses hebben, maar eenmaal in het rusthuis hun vat op het leven verliezen door gebrek aan prikkels en mogelijkheden. Mensen worden quasi gedwongen tot inactiviteit en de 'animatie' die er is, is van dermate kleuterachtige kwaliteit, dat men er ook al niet beter van wordt. Cyriel doorziet dat. Hij mag dan 92 zijn, hij is nog scherp van geest en vrij fit. Hij heeft een leven achter de rug dat hem inzichten heeft geschonken. Het personage van Cyriel is geënt op mensen die ik tijdens cursussen filosofie leerde kennen, mensen van in de zeventig en zelfs in de tachtig, met wie ik boeiende gesprekken had, die nog passioneel konden zijn over iets, nieuwsgierig, leergierig en geboeid. Dat was voor mij een eyeopener. Het deed me inzien dat ook mensen van die leeftijd

Bejaarden worden behandeld als wezens zonder enig levensperspectief, in een omgeving die hen niet erkent als een individu, maar als een nummer op een anonieme gang

een vol leven hebben, dat onder worden niet hoeft te betekenen dat alles is afgelopen, alles is beleefd en er nog enkel wachten rest. Wachten op de dood. Neen, die mensen leefden even actief en vol als ik. Het is schrijnend dat de rusthuizen beschikken over noch het personeel, noch de budgetten om daar op in te spelen. In mijn boek staat het fictieve voorbeeld van een dame die

haar hele leven piano speelde. Ze belandt in het rusthuis, maar niemand houdt rekening met haar liefde voor muziek. Men beseft dat niet eens, wat op zich al veelzeggend is. Tot Cyriels achterkleindochter Sara begrijpt waarom de dame ononderbroken haar vingers beweegt op de lakens van haar bed. Ze is mentaal immers nooit gestopt met spelen. Wanneer men haar aan de piano zet, leeft ze weer helemaal op. **Die vrouw en haar piano, is het verhaal van een leven. Een van de grootste tragedies is, blijkt uit je boek, dat men in vele rusthuizen geen belangstelling heeft voor het verhaal van de bejaarden. Voor hun leven. En ontnemen je iemand zijn verhaal, dan ontnemen je hem ook zijn identiteit.**

Mensen zijn verhalen, zelfs al voor de geboorte, want dan zit je verhaal al verweven met de hoop en de droomwensen van je ouders. Daarna wordt je levensverhaal geschreven aan de hand van al je ervaringen en het perspectief ervan verandert voortdurend, zoals ook blijkt uit de herinneringen van Cyriel in mijn boek. Het is een totale negatie van iemands menselijkheid, van zijn persoon, wanneer niemand ook nog maar enige interesse heeft in dat verhaal. Het ontnemen van hun levensverhaal berooft bejaarden van hun individuele identiteit en verandert hen in een zorg-object dat wordt aangesproken met een kamernummer, op bijna machinale wijze de basiszorg wordt toegediend en wordt gevoed. Ze moeten zich aan tal van vernederende, dikwijls belachelijke regels houden. Wie opkomt voor zijn rechten wordt bestraft. Hun autonomie wordt hen op elk niveau ontnomen. Ik beseef hoe hard dat klinkt, maar dat is waar het in veel rusthuizen dikwijls op neerkomt. Dat gebeurt trouwens ook dikwijls in de gezondheidszorg. In de fabrieken die veel ziekenhuizen zijn geworden, worden patiënten teruggebracht tot nummers, klachten, diagnoses en behandelingsmethodes. Men gaat straal voorbij aan het menselijke aspect van het individu, aan zijn identiteit die - uiteindelijk zijn sociale wezens - nood heeft

aan erkenning en respect. Daarvoor is in rusthuizen onvoldoende personeel, geen tijd en geen middelen, zeker niet in de private commerciële sector, waar enkel het winst-principe geldt. Daarvoor wordt op alles en nog wat beknipt en bespaard. In mijn boek staat er een goed voorbeeld van. Op een bepaald moment wordt het personeel verplicht washandjes dubbel te gebruiken. Wanneer de buitenkant is gebruikt, moet men het binnenstebuiten keren en nog eens gebruiken, kwestie van te besparen op waskosten en slijtage. Dat is zo'n ridicul voorbeeld uit de praktijk. Nu, laat dit geen verwijt zijn aan het personeel. De enige manier waarop dat personeel de bejaarde als individu kan erkennen, is door voldoende tijd uit te trekken om naar hen te luisteren en met hen op een menselijke, geïnteresseerde en betrokken manier te communiceren. Daarvoor krijgen ze niet de tijd. Ze hebben al nauwelijks de tijd om de basiszorgen toe te dienen, laat staan het met een bejaarde even over zijn leven, zorgen of passies te hebben. Verzorgers die dat wel doen, worden daarvoor zelfs op de vingers getikt en krijgen in hun beoordeling slechte punten! Dat leidt tot frustraties die op de bewoners worden afgereageerd, tot burn-outs, tot nachtsanks bekwame krachten die er ontgoocheld de brui aan geven.

Bejaarden worden vaak ook als klachten behandeld.

Men gaat er de facto van uit dat bejaarden veel zaken niet meer kunnen. Men depersonaliseert hen en degradeert hen tot de bijzonder beperkende status van 'hulpbehoevende bejaarde'. Niet meer dan dat. Het meest schrijnend gebeurt dat met dementerende bejaarden, want die worden helemaal niet meer gezien als een individu met een eigen verhaal. Bij hen gaat men automatisch uit van 0,0 capaciteit. Nachtanks blijkt uit onderzoek dat, als je die mensen maar voldoende tijd en ruimte geeft, er weer meer van die persoon tevoorschijn komt. Het feit dat bejaarden als klachten worden behandeld, leidt ertoe dat ze zowel mentaal als fysiek steeds sneller achteruit gaan en dus steeds afhankelijker worden. Het is een *selffulfilling prophecy*, zeg maar. Nachtanks hebben mensen in elk stadium van hun leven aandacht en erkenning nodig. Zelfs baby's. ▶

Als je baby's enkel de noodzakelijke zorgen toedient en voor de rest geen aandacht en liefde schenkt, komt het ook niet goed. Men denkt te vaak dat bejaarde mensen per definitie hebben afgedaan. Men zet al een punt achter hun verhaal voor dat verhaal goed en wel is afgerond. **Over het personeel valt ook wat te zeggen. Sommige verzorgers zitten er niet op hun plaats, anderen hebben dit beroep om de verkeerde redenen gekozen, concludeert Cyriel in je boek.**

Het klopt dat sommigen niet opgewassen zijn tegen de taak om bejaarden te verzorgen en te begeleiden en anderen omwille van de verkeerde redenen voor dit beroep hebben gekozen. Dat gebeurt ook in andere richtingen. Ik heb studenten psychologie begeleid en daar stelde ik hetzelfde vast. Mensen kiezen soms voor die studierichting om zaken uit hun eigen leven beter te begrijpen of te verwerken en dat is niet de beste basis om later anderen te helpen. Dat benaderen vanuit je eigen behoefte om iets op te lossen of om eigen ervaringen beter te begrijpen, creëert gevaarlijke blinde vlekken die je later in je professionele opdracht parten kunnen spelen, ten nadele van de mensen die aan je zorg zijn toevertrouwd. Hetzelfde geldt voor de bejaardenzorg. Je kiest beter ook niet voor een zorgberoep vanuit een reddersideaal, want dan zal je snel opgebrand en ontgoocheld zijn. Immers, mensen zijn vaak niet 'te redden' en mensen hebben dikwijls niet eens redding nodig, maar competentie, medeleven, menselijke erkenning. En dan zijn er ook nog mensen die voor de zorg kiezen vanuit een persoonlijke hang naar macht. Mensen zelfs met sadistische trekjes. Nu, niet enkel bij het verzorgend personeel zijn er mensen die niet op hun plaats zitten. Dat geldt ook voor wellicht een merendeel van het kaderpersoneel, het management, toch steeds vaker mensen met een businessprofiel, mensen die enkel denken in cijfers en aan geld, zonder te willen accepteren dat zorg geen geld kan genereren. Zorg vraagt liefde en tijd, mensen die op de juiste manier zijn toegewijd en de ruimte krijgen om hun beroep op een fatsoenlijke en menselijke manier uit te oefenen, wat nu niet het geval is. Worden de bejaarden door die puur commerciële struc-

turen teruggebracht tot zorg-objekten, verzorgers worden daardoor veranderd in zorg-robotten, of ze het nu willen of niet. Als je er even bij stilstaat, is het terugbrengen van rusthuizen tot een puur commercieel model - wat steeds meer het geval is - eigenlijk crimineel. Ik denk dat we nog niet eens beseffen welke onherroepelijke menselijke schade we toebrengen, niet enkel bij de bewoners, ook bij het verzorgend personeel en de families van bejaarden.

Soms vraag ik me af waarom niet meer van die bejaarden luidkeels protesteren.

Omdat ze dag in, dag uit ervaren dat er naar hen toch niet wordt geluisterd. Niet voor dagelijkse kleinigheden en dus al helemaal niet als ze ergens niet akkoord mee gaan. Integendeel, dan krijgen ze de reputatie 'moeilijk' te zijn en worden ze, ook dat is een realiteit, stil gehouden met kalmeerpillen. Men maakt de bejaarden in de rusthuizen al te dikwijls letterlijk monddood, door hen vol te proppen met pillen en zelfs door hen in hun kamer op te sluiten. Dat vind ik niet uit, dat gebeurt. En dikwijls heeft men daar ook een excuus voor. Het wordt immers allemaal gedaan 'in het belang van de betrokken bejaarde zelf', of, 'voor de veiligheid'. Dat argument, 'de veiligheid', wordt misbruikt om bejaarde mensen te behandelen als waren het delinquenten. Hun kamer wordt eigenlijk een cel. In sommige gevallen worden ze zelfs vastgebonden. In mijn boek wordt op een bepaald moment een bejaarde gestraft als een kleuter. Hij moet 'op straf' staan in de hoek van de kamer, terwijl andere bejaarden aan een tafel een spelletje spelen.

Dat is ook zo'n voorbeeld uit de realiteit, de sociale isolatie als straf, om mensen in het gareel te laten lopen. Overigens wordt datzelfde veiligheidsargument nu ook in heel de maatschappij steeds meer gebruikt als argument waartegen je niets mag inbrengen maar dat eigenlijk

Je kiest beter niet voor een zorgberoep vanuit een reddersideaal. Ouderen hebben dikwijls niet eens redding nodig, maar competentie, medeleven en menselijke erkenning

slechts een excuus is om vrijheden en democratische verworvenheden beetje bij beetje te ondergraven en af te breken. Denk maar aan de hele discussie omtrent privacy in deze coronatijden.

Er leven zo'n 70.000 bejaarden in rusthuizen, de volgende vijf jaar komen er zo'n 20.000 bij. Het is een serieuze groeimarkt geworden. Is het verdedigbaar om dat, zoals we nu doen, aan de privésector over te laten?

Absoluut niet. Het is zelfs zeer gevaarlijk. De private rusthuizen die nu als paddenstoelen uit de grond rijzen, hebben maar één oogmerk, namelijk geld opbrengen. Ze zijn peperduur en wat men ervoor in de plaats krijgt, is doorgaans ruim onvoldoende. Ik las ergens het verhaal van een bejaarde man die ervoor koos het rusthuis in te ruilen voor cruises. Voor zijn 3000 euro per maand wordt hij op een cruiseschip behandeld als een koning, in

het rusthuis als een klein kind dat genoeg moet nemen met wat men hem geeft. De coronacrisis heeft trouwens duidelijk gemaakt hoe slecht men er in veel van die instellingen voorstaat. Nog eens, zorg kan niet opbrengen. Het is een denkfout om ervan uit te gaan dat je aan het verstrekken van - goede - zorgen geld zou kunnen verdienen. Al helemaal niet in rusthuizen. Tijdens de coronacrisis heeft men kennelijk voor alles en nog wat met een budgetten gevonden, geld dat er nooit is voor de bejaardensector, voor mensen die een leven hard hebben gewerkt en vervolgens als oud vuil aan de kant worden gezet. Het kan dus wel, maar het is een kwestie van kiezen. En momenteel kiezen we er niet voor om op een menselijke en waardige manier voor onze bejaarden te zorgen en om voor hen de nodige ruimte en mogelijkheden te scheppen, zodat ze nog ten volle aan het leven kunnen deelnemen in plaats van in de wachtzaal van de dood te worden geparkeerd. Dat geldt ook voor crèches en kinderopvang, voor scholen en klinieken, voor alle sectoren die niet op korte termijn geld opbrengen. Men geeft mensen ook niet de economische mogelijkheden om hun kinderen op te voeden en bij te staan zoals het hoort, noch om ouders of grootouders in huis te nemen. We leven in een maatschappelijk model waarin de mens in functie staat van het geld en niet omgekeerd. Dat wreekt zich op termijn, maar politici kijken nooit verder dan één verkiezingstermijn. Maar ben ik hoopvol? Toch wel, want ik, en vele anderen met mij, beseffen dat het anders kan en dat er voldoende mensen zijn met een hart voor verzorging op menselijke maat. Beleidsmensen zouden alvast dit moeten beseffen: we worden allemaal oud, het lot van bejaarden in onze rusthuizen staat ons allemaal te wachten. Misschien kan men daar eens aan denken en de maatregelen nemen die nodig zijn.

Tekst: Dominique Trachet

